

Anvisninger for behandling af vandskadede arkivalier

Alle myndigheder er forpligtet til at varetage arkivmæssige hensyn, hvilket blandt andet betyder, at myndigheden skal sikre arkivalier, der er i deres varetægt, mod vandskader. Hvis uheldet er ude, og arkivalierne alligevel bliver vandskadede, **skal** nedenstående anvisninger følges.

Anvisningerne gælder ikke for arkivalier, som kan kasseres i henhold til Rigsarkivets bestemmelser.

Arkivalier, som er bevaringsværdige i henhold til Rigsarkivets bestemmelser, må IKKE destrueres uanset, hvor skadede de er!

Der kan være mange årsager til, at vandskaderne kan opstå. Det kan f.eks. ske som følge af en stormflod eller et voldsomt skybrud. Vandskader kan også ske ved dryp fra et utæt vandrør eller være forårsaget af vand ved slukning af en brand.

Er den enkelte myndighed i tvivl om hvorvidt, der er sket skade på arkivalierne, skal Rigsarkivet kontaktes.

Bekendtgørelse nr. 591 af 26. juni 2003 om offentlige arkivalier og offentlige arkivers virksomhed §1 fastsætter, at det påhviler enhver myndighed at sikre varetagelse af arkivmæssige hensyn.

Ifølge hhv. § 3, stk. 1 og 4 i samme bekendtgørelse fører Rigsarkivet tilsyn med overholdelsen af bestemmelserne om varetagelse af arkivmæssige hensyn.

Rigsarkivet kan foreskrive myndighederne at foretage foranstaltninger til varetagelse af arkivmæssige hensyn.

1. Vandskadernes to stadier

Vandskader på bevaringspligtige arkivalier har to stadier:

1. Det akutte stadie: Arkivalierne er våde og i en ikke frosset tilstand.
2. Det ikke akutte stadie: Arkivalierne er nedfrosset eller straks-tørret som enkeltark og en efterbehandling kan påbegyndes.

Arkivalier bliver skadet af vand. Skaderne er i første omgang udflydende blæk, buklet papir, farveafsmitning og sammenklistrede sider. Senere kommer der rust fra clips og hæfteklammer samt evt. opløst papirmasse. Endelig kan der komme vækst af svamp. Skaderne forværres hurtigt.

1.1. Håndtering af det akutte stadie

Vandskader på arkivalier er akutte, indtil arkivalierne bliver frosset ned i poser i stakke af max. 10 cm eller straks-tørret som enkeltark.

Akutte vandskader kræver omgående indgriben og hver time tæller!

Formålet med en hurtig indgriben er at undgå yderligere skader på papiret. Samtidig forebygges vækst af svamp. Rigsarkivet kan altid være behjælpelig med råd og vejledning i den akutte fase.

Den indledende behandling af det akutte stadie:

- Hvis der stadigvæk kommer vand fra det skadevoldende sted, skal myndigheden sørge for, at vandtilstrømningen så vidt muligt stoppes straks. Alternativt skal myndigheden evakuere arkivalierne efter bedste evne.
- Når vandtilstrømningen er stoppet, skal myndigheden flytte alle ikke-våde arkivalier til et rent, tørt lokale. Dette gælder medmindre, der er tale om en meget lille og afgrænset vandskade.
- Myndigheden skal til hver en tid opretholde arkivaliernes orden.
- Myndigheden skal anmelde skaden til Rigsarkivet på nedenstående formular:
<https://www.sa.dk/aflevering-arkivet/statslige/anmeldelse-digitaliseringsprojekter>

De våde og fugtige vandskadede arkivalier skal herefter behandles efter en af følgende to metoder:

1. Nedfrysning

- Myndigheden skal bjærge de våde arkivalier og flytte dem til et lokale, hvor de pakkes i plastikposer i stakke af max 10 cm. Øverst i stakken skal myndigheden lægge en seddel med identifikation af arkivalierne, f.eks. intervallet af journalnumre. Plastikposerne kan være almindelige affaldsposer, som kan købes i ethvert supermarked.
- Myndigheden skal få arkivalierne nedfrosset hurtigst muligt – d.v.s. inden for få timer – efter pakningen i plastikposer. Myndigheden kan skaffe frysekapacitet ved køb/leje af kummefrysere, leje af frysecontainer eller leje af plads i et såkaldt frysehus. Ved at nedfryse arkivalierne i plastikposer i små stakke sikres det, at arkivalierne efter nedfrysning kan håndteres med henblik på klargøring til frysetørring.

2. Straks-tørring

- Myndigheden skal flytte de våde arkivalier til et tørt, rent og godt ventileret lokale, hvor de kan lægges til tørre som enkeltark. **Arkivalierne må ikke lægges ud i stakke!**
- Myndigheden skal dernæst sørge for, at arkivalierne tørres inden for ganske få timer. Et tørreskab kan evt. benyttes til dette. Hvis arkivalierne ikke er tørre efter få timer, skal myndigheden nedfryse dem, hvorefter de kan optøs i samme takt, som myndigheden kan straks-tørre dem.

Myndighedens valg af metode vil typisk afhænge af, hvor mange arkivalier der er vandskadede. En lille skade på op til få hyldemeter kan tørres som enkeltark, hvis der kan findes et tilstrækkeligt stort, tørt og rent lokale med fornøden ventilation. Til større skader er det nødvendigt med nedfrysning med henblik på efterfølgende frysetørring.

Når alle våde og fugtige arkivalier er nedfrosset eller straks-tørret som enkeltark er skaden ikke akut længere.

BEMÆRK: En del private firmaer kan helt eller delvis udføre flytning af arkivalier, organisere nedfrysning eller straks-tørring og efterbehandling. Der er tale om firmaer inden for arkiverings- og skadeservice.

1.2. Efterbehandling af de vandskadede arkivalier – det ikke akutte stadie

Under efterbehandlingen skal arkivaliernes orden til hver en tid opretholdes!

Når vandskaden ikke længere er akut, skal myndigheden planlægge efterbehandlingen af de vandskadede arkivalier. Rigsarkivet kan være behjælpelig med råd og vejledning i denne fase.

Den konkrete efterbehandlingsmetode afhænger af den valgte metode i skadens akutte stadie.

1. Nedfrysning

- De frosne arkivalier skal frysetørres.
- Efter frysetørringen skal Rigsarkivet besigtige arkivalierne mhp. at konstatere, om der er svamp eller ej.
- Konstaterer Rigsarkivet svamp på arkivalierne, skal myndigheden sørge for rensning efter Rigsarkivets anvisning - det anbefales at den foretages af en konservator.
- Konstaterer Rigsarkivet *ikke* svamp, kan myndigheden pakke de tørrede arkivalier igen og sætte dem tilbage blandt de andre ikke skadede arkivalier.

De primære leverandører af frysetørring er private firmaer i Danmark eller i udlandet. De regionale konserveringscentre kan dog nogle gange i begrænset omfang foretage frysetørring, og enkelte store kulturhistoriske museer kan have frysetørringskapacitet, som i perioder er ledig.

Leverandørerne af frysetørringen opstiller kravene til, hvor store stakke arkivalierne skal frysetørres i. Der kan blive tale om, at de frosne arkivalier kortvarigt skal optøs, så de kan lægges i mindre bunker på f.eks. 3 cm. Arkivalierne skal dog umiddelbart efter nedfryses igen.

I efterbehandlingsfasen skal følgende overvejes:

- Hvis de vandskadede arkivalier er klassificerede, skal sikkerheden i forbindelse med frysetørringen inkorporeres i myndighedernes aftaler med transportør og leverandør af frysetørring.

- Hvis de vandskadede arkivalier er personfølsomme, eller af andre årsager ikke er tilgængelige i henhold til Arkivlovens bestemmelser, skal spørgsmålet om fortrolighed inkorporeres i myndighedernes aftaler med transportør og leverandør af frysetørring.

2. Straks-tørring

- Når tørringen er overstået skal Rigsarkivet besigtige arkivalierne med henblik på at konstatere, om der er svamp eller ej.
- Konstaterer Rigsarkivet svamp på arkivalierne, skal myndigheden sørge for rensning efter Rigsarkivets anvisning - det anbefales at den foretages af en konservator.
- Konstaterer Rigsarkivet *ikke* svamp, kan myndigheden pakke de tørrede arkivalier igen og sætte dem tilbage blandt de ikke skadede arkivalier.

2. Økonomi ved håndtering af vandskadede arkivalier

En hurtig indgriben efter en vandskade koster ressourcer, men det er endnu dyrere, hvis den enkelte myndighed undlader at gribe ind!

Det gælder, at alle omkostninger, der er forbundet med håndteringen af vandskadede arkivalier, skal afholdes af den ramte myndighed.

Håndteringen af en vandskade kræver ekstraordinære ressourcer, men Rigsarkivets erfaringer viser dog, at ressourceforbruget begrænses mest muligt ved en hurtig og omgående håndtering af vandskadens akutte stadie.

Hvis vandskadede arkivalier ligger for længe i våd eller fugtig tilstand, så forværres skaderne hurtigt, og efter få dage vil der komme svamp. Er arkivalierne ramt af svamp, skal de efterfølgende gennemgå en ekstra rensproces, som vil forøge omkostningerne væsentligt.

Offentlige myndigheder kan normalt IKKE forvente tilladelse til kassation af skadede bevaringspligtige arkivalier.

3. Forebyggelse af vandskader

Lad aldrig arkivalier stå direkte på gulvet og hav mindst 15 cm mellem den nederste reolhylde og gulvet!

Det ovenstående råd er erfaringsmæssigt det allervigtigste. Derudover anbefales det, at der i kælderlokaler laves afløb med tilbageløbsstop.

Få flere gode råd og læs Rigsarkivets retningslinjer for indretning af arkivlokaler på:
<https://www.sa.dk/wp-content/uploads/2014/10/Opbevaring-papirarkivalier-vejledning.pdf>

Rigsarkivet, januar 2017.